

НЯКОИ АСПЕКТИ НА КОНСТИТУЦИОННОТО ЛИДЕРСТВО В УСЛОВИЯ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

д-р Маргарита Попова
УНИБИТ

SOME ASPECTS OF CONSTITUTIONAL LEADERSHIP IN GLOBALIZATION

Dr. Margarita Popova
UNIBIT

Анотация: В центъра на анализа е поставено политическото лидерство и конституционното право в условията на глобализация. Търси се научна обосновка на изследваната проблематика. Проучени са съвременни и актуални възгледи и теории за същността на политическото лидерство, достиженията на конституционното право през призмата на универсалните човешки ценности.

Ключови думи: конституция, лидерство, глобализация

Abstract: Political leadership and constitutional law in the context of globalization are at the center of the analysis. The scientific substantiation of the studied issues is sought. Contemporary and current views and theories about the nature of political leadership, the achievements of constitutional law through the prism of universal human values have been explored.

Key words: constitution, leadership, globalization

Един от субектите в глобалния свят днес е държавата. Тя е централен играч между многобройни международни правителствени и неправителствени организации, както и мощни бизнес корпорации включително и частни. Демократичната конституционна държава е политическо тяло, в сърцевината на което са понятията суверенитет, правова държава и човешки права. Тя е правово организирано общество, в което властта се упражнява от физически лица на принципа за върховенство на правото. Категорията върховенство на правото е многоизмерна. Най-кратко същността и отразява управление по писани и неписани етически правила, като властовите ограничения представляват защити и гаранции за универсални ценности като мир, хуманизъм, справедливост, толерантност, свобода, човешки права, човешко достойнство и сигурност (§2 и §3 от преамбюла на Конституцията на Република България). Политическото лидерство се развива в рамките на обществено държавния живот – в публичната власт, която се организира чрез правото, гражданското общество и в сферата на духовността и културата.

Темата е свързана с достиженията и перспективите на развитието на политическата наука и на политическата философия – т.е. с развитието на политическите процеси като факти и, от друга страна, със системата на утвърждаване и обновяване на ценностите. Именно в тясна връзка с научните постижения по посочените теми се раждат и понятията еднополюсен свят, многополюсен, многовекторен, многопластов свят.

Многобройните геополитически и геостратегически изследвания не ни предлагат единен поглед за това в какъв свят живеем днес след дълбоките трансформации в края на 20 век в Централна и Източна Европа – еднополюсен, многополюсен [1] или преходен между едностранна доминация и многополюсен свят. Сигурно е, че политическите процеси и философската оценка за тях са в коловоза на мощна взаимосвързаност и взаимозависимост на международните отношения във всичките им аспекти и измерения в условията на глобализация. Един от възможните отговори на въпроса защо не е на лице единомислие за характера на архитектурата на световния ред днес лежи в периметъра на правото. Независимо от бурните икономически и политически трансформации продължава да действа Уставът на ООН и правилата за работа на СТО. В глобален мащаб в правната сфера е все по естествено прилагането на съвместни правни стандарти. Вътрешното и международното право са обвързани, но никой не е отрекъл тяхната самостоятелност. В правен аспект разсъжденията за политическото лидерство можем да разположим на три нива:

- в рамките на конституционната държава
- в рамките на общностното право (за Република България – правото на ЕС)
- в рамките на международното право, към което трябва да се придържат всички субекти в международните отношения при спазване на принципите на суверенна равнопоставеност и ненамеса във вътрешните работи.

Конституционното лидерство е политически ориентирано в съответствие с политическата форма на държавата и с присъщия ѝ универсален белег за съвместен живот на хората. Това е така, защото конституцията очертава рамките и механизмите за упражняване на властта с оглед постигане на конституционно определените цели на държавата и обществото. А целите на конституционната държава са в мирна обстановка и в свобода да осигури сигурност, обществен порядък и общо благо при закрила на човешките права, справедливостта и човешкото достойнство. Политическото и конституционното лидерство са в интересна връзка и взаимозависимост в руслото на глобализационните процеси, в частност при функционирането на регионални икономически, търговски и усилващи се в политическо отношение структури. Конституционното лидерство е втъкано в нормите на демократичната конституционна държава, в която източник на държавната власт не може да бъде никоя част от народа, политическа партия или организация, нито държавна институция или отделна личност (чл. 1 от КРБ). Цялата държавна власт произтича от народа и се осъществява от него пряко или чрез предвидените в основния закон органи. Националната държава се признава като модерно функционираща демокрация, ако прилага установени международни правни стандарти. Политическото лидерство разгръща в своето реално конституционно битие политически и обществени практики, които утвърждават конституционната рамка. Политическият лидер се ръководи и в мислите и в действията си от принципа за господство на нормата, за да е предотвратима злоупотребата с власт и за да се култивират трайно и необратимо като ценности основополагащи политически категории като хуманност, самоконтрол, почтеност, отговорност, солидарност. Той знае, че в писаните правила са втъкани трайно практикувани и уважавани от обществото неписани морални и нравствени ориентири, защити на демокрацията, които поддържат единна неговата социалната тъкан и гарантират неговата сигурност. Правната образованост и готовността на политическият лидер да се подчинява на правната норма гарантират социалния мир. Те са залог за добър личен пример, за високо правно съзнание и за утвърждаване на правна култура в демократичната държава. Политическият лидер знае, че това е част, макар и съществена от политическата игра. Политическото е сложна, изменяща се категория. То обогатява своето съдържание с различни защити

ти на демокрацията, между които са онези неписани правила, дълбоко вкоренени и практикувани от националните общности, които правят особено трудни процесите на ултралибералния свят за унификация – икономическа, политическа и културна.

Какво може да помрачи тези жизнелюбиващи начала за политическото лидерство при изграждането на конституционните демокрации? Многобройните и разностранни анализи и оценки на „стария“ и „новия“ световен ред дават възможност и основание да посочим следното: Живеем в свят на невиджан прогрес. В същото време наблюдаваме разпад на държавността, корупция, радикализация, екстремизъм, политическо самодоволство и политически цинизъм. Водят се санкционни и търговски войни. На фона на още незатихнали огнища се появяват нови- по-сложни и трудно разрешими, което е ясен знак, че системите са разхлабени и с хаотично поведение. Нараства политически мотивираното насилие. Налице са симптоми на кризи на глобални институции. Глобалната система постепенно се придвижва към модел на фрагментирани регионални блокове, които усилват характера си на политически съюзи. Как политическите лидери да потърсят път към ново устойчиво състояние на днешния свят. Как да преодолеят разрушителните противоборства и похабяването на огромен ресурс, включително и човешки. Как се регулират различни по своя характер конфликти днес.

До края на второто десетилетие на 21 век глобализацията роди редица популистски движения на територията на Европа и на други континенти с придружаващите ги демагогия, опасна реч на нетърпимост и омраза към другия, ксенофобия. Това нанесе и продължава да причинява болезнени и взривоопасни рани върху социалната тъкан на човешкото общество. Причините са с различен характер и са дълбоки. На първо място, в развитието на обществата и държавите има исторически закономерности, но не всички и не по един и същи начин са релевантни за различните политически и културни системи. Затова и износ на демокрация не може да се налага с диктаторско по своя характер политическо лидерство с претенции за единствена правилност, пренебрегване, дори унижение, на национални обществени достижения. „Не съществуват хуманитарни бомби, нито състрадателни войни, а населенията, които ги понасят, броят трупове и не ги е грижа за възвишените цели (Достойнство! Свобода! Права на човека! Цивилизация!)“ [2]. На следващо място, вярно е, че наред с многобройните позитиви глобализацията благоприятства концентрацията на финансова, икономическа и политическа мощ в ръцете на отделни субекти, за които юридическите норми и морала отдавна са престанали да бъдат естествена среда за действие. Властват и не носят отговорност.

В днешния препускащ често в безпорядък свят на елитите политическите лидери се стълкновяват с дневния ред на граждани активисти, които понякога пренебрегват механизмите на представителната демокрация, където тя е форма на държавно управление, и вкарват в употреба различни форми на пряката демокрация. Така парадоксално от недрата на гражданското общество, което по правило е коректив и на държавата и на пазара, не се бори за власт, а е територия на безкористност, съграждане на мостове на доверие и ценен социален капитал, се появяват лидери и политически структури, които открито атакуват властови структури и заявяват пренареждания в публичната власт. В резултат на глобалните противоречия гражданското общество е подложено на опасност да се радикализира.[3] Зачестяват екстремистки прояви. Глобалното виртуално пространство чрез мощни информационни технологии създава възможности, от една страна, за по-успешно разрешаване на конфликти между нови властови социални и лидерски структури, но, от друга, един нов арсенал се изправя срещу класическата демократична държава с нейните конвенционални контролни ме-

ханизми. Знанието и интелектът са водещи условия за градивно политическо лидерство и на националната сцена и в международните дела. За утвърждаване на политическо лидерство съществено значение има интелектуалното въздействие. То е мощна тяга за вдъхновение и за събуждане на позитивна енергия. Да се намери мярката е не само разумно, но и наложително, тъй като лидерство, което работи за непрекъснати структурни промени в организацията, има опасност да се самоизхаби, да загуби репутацията си и общественото одобрение. Уроците на Макс Ландсбърг биха били твърде полезни в това отношение. Ще съумее ли политическият лидер, който черпи властта си от народния суверенитет, да действа на онова поле на играта, където ценности защитават обществото от регресивни, репресивни и дискриминационни тенденции? Достатъчно ефективни ли са системите за отговорност, за да гарантират на управляваната човешка общност равновесие, справедливост и напредък? Обезкуражаващо ли е, че все повече стратегии и закони се пишат по мярката и интелектуалния ръст на политическите лидери и че най-често правото се поругава от тези, които го създават? Нескриваното желание и действия за превъзходство във въоражаването, както и несбъднатите послания за мирен свят без ядрено оръжие очертават съдбоносни за човечеството проблеми и готовност за саможертва на политическите лидери.

Конституционното лидерство днес в модела на демократична, правова и социална държава е твърде усложнено. Обществото е силно фрагментирано. Политическият плурализъм, както и преходността на обществения модел понякога налагат, за жалост, отблъскващи се етични стандарти. Политическият лидер се изправя пред необходимостта да търси конкретни механизми и определен тип поведение за разрешаването им. Правната регулация в случая, макар и сред най-често използваните средства, може да се окаже недостатъчна за реализиране на успешно политическо лидерство. Политическият лидер не може да си позволи да пренебрегне усилията за разрешаване на пръв поглед неразрешими социални конфликти. Негова задача е да прилага стратегии за навременни промени в управлението на социалната организация, което да носи видима позитивна промяна върху качеството на живот на хората в процес на скъсяване на ужасяващите социални неравенства.

В многополюсния свят особено интересни и понякога натоварени с конфликтен заряд са отношенията в системата елит – лидерство, където се разпределя властта и елитът с удоволствие култивира и налага култура на недостижимост и ненаказуемост. Как да се пребори политическият лидер с разнопосочните емоции в обществения ни живот, превърнали се в културни стереотипи? Как да овладее страха или гнева на обществото? С какви действия да подкрепи или да отклони неговите очаквания? Именно в периоди на опасност, нестабилност и криза се раждат и политическите лидери визионери. Според някои политолози политическият лидер визионер е функционално полезен и вероятно необходим в периоди на ускорена промяна, когато правителствата са принудени да предприемат структурни корекции [4] и конструктивни деструкции [5] на съществуващи властови структури.

Какво стимулира появата на такива лидери? Факторите в тази насока са твърде много и се предопределят от конкретния социоекономически, политически и исторически контекст: необходима промяна в ценностната система, необходима мобилизация на усилията и устрема на обществото към общи цели, поддържане или реконструиране на социалния консенсус, предотвратяване на произвола от страна на управници, управленски вакуум, институционална нестабилност, корупция по върховете на държавата. Следователно политическите лидери визионери са социално необходим етап във все повече общества. Те биха могли да бъдат сериозен интеграционен фактор в обществото. Появата им се диктува от крещящата нужда, от визия за ново бъдеще и вдъхновяване на усилия за нови надежди.

За политическото лидерство категории като почтенност и политическа отговорност са от ключово значение. Националните системи за почтенност, които притежават множество специфики, се отнасят към всички власти в конституционния модел на съответната демократична държава. Почтеността е в основата за определяне и преодоляване на рисковете за обществото в икономическия, политическия и културния живот. При това водеща роля имат културните елементи, които се възпроизвеждат и в правната регулация. От културното ниво на едно общество правим изводи за степента на неговото организационно-технологично развитие, дори за рамката на бъдещи исторически проекти. Философската страна на понятието политическа отговорност е важна за темата, доколкото политическият лидер доброволно приема това задължение. Свободата и отговорността са неделими. Културата на отговорността предполага, че последиците от действията на политическия лидер подлежат и на морална оценка. Тъй като политическите решения имат последици върху големи групи от хора, с които не винаги има възможност да се обсъдят собствените им интереси, въпросът за доверието и за подходящата комуникация са основополагащи. В тази връзка за успешното носене на политическа отговорност е от значение да се владеят културата на убеждаването, на компромиса, на консенсуса.

Животът днес изисква лидерство, излъчващо богата култура, размах, доверие. Автентичното лидерство основано на едно от най-ценните етически блага – доверието – представлява дълготрайни усилия, действия и резултати в името на обща ползена цел.

Затова е нужна нова екология на духа, която е сърцевината на нравствеността като отправна точка за бъдещото преустройство на сегашния свят. С политическо лидерство, което да е мисия за пълнокръвно разгръщане на добродетелната същност на човешката природа, за нейното ускорено облагородяване и всестранно усъвършенстване.

Литература:

1. Маринов, Георги. Глобализацията като геополитика за глобална доминация, София, сп. „Геополитика и геостратегия“, бр. 4, 2018.
2. Тодоров, Цветан. Интимните неприятели на демокрацията, София, „Изток – Запад“, стр. 97.
3. Проданов, Васил. Гражданското общество и глобалният капитализъм. София, ИК „Христо Ботев“, 2003, с. 16.
4. OECD. Positive Adjustment Policies: Managing Structural Change. Paris: OECD, 1983, – In: Dror, Yehezkel. Visionary Political Leadership: On Improving a Risky Requisite. International Political Science Review/Revue internationale de science politique, Vol. 9, No. 1, Visionary Realism and Political Leadership/Dirigeants, grands desseins, et réalités politiques (Jan., 1988), p. 7-22, p. 9.
5. Schumpeter, J. Capitalism, Socialism and Democracy. London: Allen and Unwin, 1952, Ch. 7. in: Dror, Yehezkel. Visionary Political Leadership..., p. 9.
6. Семов, Минчо. Теория на политиката. София, Немезида, 2000.